PHUL CHAB, 9.2.92

રવિવાર તા: ૯ ફેબ્રુઆરી • ૧૯૯૨

ફૂલછાબ

પીટર રૂહની મુલાકાત

મુલાકાત

પ્રતાપસિંહ જાડેજા

ગાંધી ઇન્ફર્મેશન સેન્ટર (બર્લિન)ના ઉપક્રમે ગયા વર્ષે તા. ૫ મી માર્ચ- ૧૯૯૧ના રોજ રાજકોટ ખાતે 'ગાંધી- મારી નજરે' (GANDHI AS I SEE HIM) નામક ચિત્રસ્પર્ધા યોજાઇ ગયેલી. ધો. ૫ થી ૧૨ નાં બાળકો માટે યોજાયેલી આ સ્પર્ધાની વિશેષતાએ હતી કે શાળાનાં વિદ્યાર્થીની દ્રષ્ટિએ ગાંધીબાપુ (તેમનાં કાર્યો, વચનો અને આદર્શો)ને વિષય તરીકે કેન્દ્રમાં રાખીને ચિત્રો કરવાનાં હતાં. રાજકોટમાં ઇ.સ. ૨૦૦૦ ની સાલ સુધી દર વર્ષે થનારી ચિત્ર-સ્પર્ધાનું આ પ્રથમ પગલું હતું. આ અંગે ફૂલછાબની સૌરભ પૂર્તિ, 'રંગ, રૂપ અને રચના' વિભાગમાં, તા. ૯-૬-૯૧ તથા તા. ૪-૮-૯૧ નાં બે લેખ દ્વારા વિસ્તૃત માહિતી અપાયેલી. આ કાર્યક્રમનાં અનુસંધાને બર્લિન (જર્મની) ખાતે 'ગાંધી ઇન્ફર્મેશન ઝેન્ટ્રમ (સેન્ટર) ચલાવતાં અને રાજકોટની રાષ્ટ્રીય શાળામાં શ્રી પ્રભુદાસભાઇ ગાંધી અને તેમનાં પરિવારના અતિથી બનેલા ઉપરોકત સેન્ટરનાં ચેર પર્સન અને ગાંધીવાદી શ્રી પીટર રૂહ સાથેની અમારી મુલાકાતનાં અંશો પ્રસ્તુત કરીએ છીએ.'

પ્ર : મહાત્મા ગાંધીથી આપ ક્યારે પ્રભાવિત થયા ?

જ : હું ૧૯૮૩માં સર્વપ્રથમ ભારતના પ્રવાસે આવ્યો હતો. તે દરમિયાન વિવિધ ગાંધી સંસ્થાની મુલાકાત લઇને તેમજ ગાંધીજીના પુસ્તકો વાંચીને તથા એટનબરોની 'ગાંધી' ફિલ્મથી મહાત્માજીનાં વ્યક્તિત્વથી પ્રભાવિત થયો.

પ્ર: એક જ મુલાકાત 'ગાંધી'ને જાણવા- સમજવા- માટે કદાચ, અપૂરતી નથી લાગતી શું ?

જ: બરાબર છે. ત્યાર પછી દરેક વર્ષે નાતાલની રજાઓમાં હું ૩ થી ૪ મહિના, ગાંધી વિચારનાં અભ્યાસ તેમજ સ્વાનુભાવ મેળવવા ભારતમાં ગાળું છું. પરિણામે ગાંધી વિચારસરણીમાં મારી શ્રદ્ધા વધી છે.

પ્ર: આપના દેશમાં આ વિજ્ઞાનયુગમાં બાપુના આદર્શોની સામાન્ય લોકો પર કેવી અસર જણાય છે ?

જ: અમારા દેશમાં, લોકો સમક્ષ ગાંધી-વિચાર વિષે અભ્યાસ કરવાની તકો પૂરી પાડવા પ્રયત્નો કરીએ છીએ. જોકે, સર્વાંગી રીતે જોઇએ તો એવું જરૂર લાગે છે કે ઘણાં લોકો ગાંધી-વિચાર તથા જીવન દર્શનથી અજાણ છે. પરંતુ હવે વિચારતા થયા છે. ધીમે ધીમે લોકો ભૌતિકવાદ અને ઉપભોગીપણાથી ઉબકાઇને અન્ય વૈકલ્પિક વ્યવસ્થાના વિચાર તરફ વળી રહ્યા છે. સમાજસેવા, પર્યાવરણ જાળવણી, અહિંસક જીવન તેમજ શાંતિસ્થાપક પ્રવૃત્તિઓ તરફની જાગૃત્તિ વધતી જાય છે.

ગાંધીજીનો સત્ય, અહિંસા અને પ્રેમનો સંદેશ સમય અને સીમાથી પર છે. તેમણે આપેલાં મૂલ્યો સાર્વત્રિક અને તમામ સંપ્રદાયના ધર્મગ્રંથોની સાથે સુસંગત છે. બાહ્ય દેખાવ પરથી ભારતીય જણાવા છતાં મહાત્મા ગાંધી એક વિશ્વ વિભૂતિ છે. તેથી દુનિયાના કોઇ પણ ખૂણે રહેલી વ્યક્તિ તેમના જીવન અને કાર્ય વિષે વાંચે તેમજ તેમનાં સિધ્ધાંતોને આચરણમાં મૂકે તે તદ્દન સ્વાભાવિક છે.

પાશ્ચાત્ય દેશોમાં લોકોનો એક મોટો સમૂહ ભૌતિકવાદના વિકલ્પની અને સાથોસાથ વ્યક્તિ અને સમષ્ટિ તેમજ મનુષ્ય અને પ્રકૃતિ વચ્ચે સુસંવાદિતા સ્થાપી શકે તેવા મૂલ્યોની શોધમાં છે. લોકોનો આ સમૂહ મહાત્મા ગાંધીજીને રસપૂર્વક વાંચે છે. કેમ કે શિક્ષણ, પર્યાવરણ, માનવીય અધિકારો વગેરે જેવી વર્તમાન સમસ્યાઓને તેમણે પહેલેથી જ ઓળખીને તેના નિરાકરણો પણ આપ્યાં છે. સ્વાભાવિક છે કે આ સર્વ બાબતોમાં 'ગાંધી વિચાર દર્શન' આપોઆપ અમારા લોકોને ઉપયોગી થઇ રહ્યું છે.

પ્ર: બર્લિનમાં 'ગાંધી ઇન્ફર્મેશન સેન્ટર'ની શરૂઆત કઇ ભૂમિકા પર થઇ ?

જ: હું ભારતની પ્રથમ મુલાકાતેથી જર્મની પાછો ફર્યો કે તૂર્ત જ ૧૯૮૩માં આ કેન્દ્ર અસ્તિત્વમાં આવ્યું. કેટલાંક મિત્રોની મદદથી મેં 'ગાંધી જીવન દર્શન'ને રજૂ કરતું એક પ્રદર્શન તૈયાર કર્યું. જેનું શિર્ષક હતું 'મારું જીવન એજ મારો સંદેશ'. ત્યાર પછી અમે જાહેર જનતા માટે પ્રદર્શનો, પ્રવચનો, ફિલ્મ અને સ્લાઇડ શો જેવા પ્રચાર માધ્યમો વડે 'ગાંધી વિચાર દર્શન'ના પ્રસારની પ્રવૃતિ આરંભી. આ રીતે 'ગાંધી ઇન્ફર્મેશન સેન્ટર' અસ્તિત્વમાં આવ્યું.

પ્ર: આ કેન્દ્રની સમગ્ર પ્રવૃત્તિ વિષે થોડી માહિતી આપશો ?

જ: આજે 'ગાંધી ઇન્ફર્મેશન સેન્ટર' એક રજીસ્ટર થયેલું પબ્લિક ચેરીટેબલ ઓસીસીએશન છે. જર્મન સરકારની માન્યતા અને સહકાર તેને પ્રાપ્ત છે. તેના વિશાળ મિત્ર-મંડળ-સભ્યો છે. તે આજે ભારતની બહાર, ગાંધી જીવન દર્શન વિશે માહિતીના ઉપકરણો ધરાવતી સૌથી મોટી સંસ્થા છે. અમારી પાસે હાલ ગાંધીજી વિષયક આશરે ૬૦૦૦ જેટલાં પુસ્તકો તથા ૧૦,૦૦૦ જેટલી તસવીરોનો સંગ્રહ છે. અભ્યાસુ વ્યક્તિઓ, વિદ્યાર્થીઓ અને સંશોધનકર્તાઓને ગાંધી વિષયક પૂરતી આધારભૂત માહિતી ઉપલબ્ધ બની રહે, તેવા પ્રયત્નો કરીએ છીએ.

માત્ર જર્મનીમાં જ નહીં, પરંતુ ડેનમાર્ક, ઇંગ્લેન્ડ, ઇઝરાયેલ અને ખુદ ભારતમાં પણ પ્રદર્શનો યોજીએ છીએ અને આ ક્ષેત્રમાં કામ કરતી વ્યક્તિ કે સંસ્થાઓને અમે મદદ કરીએ છીએ. છેલ્લાં થોડા વર્ષોમાં યુરોપ, અમેરિકા, ઓસ્ટ્રેલિયા, એશિયા અને આફ્રિકા ખંડમાંની ગાંધીયન સંસ્થાઓ, મંડળો અને વ્યક્તિઓનું નેટવર્ક ઊભું થયું છે. આ નેટવર્ક દ્વારા અમે વિચારો અને અનુભવોનું નિયમિત આદાન પ્રદાન કરીએ છીએ.

પ્ર: ગાંધીબાપુ એક સામાન્ય વ્યક્તિ ન હતા, પૂણ સમયની જરૂરિયાત મુજબ સમાજનાં માળખાંને પરિવર્તન દ્વારા નવું રૂપ આપનાર યુગપુરૂષ હતાં. તેમનું એક સ્વપ્ન, 'મારા સ્વપ્ન ભારતનું' સિધ્ધ થયું હોય, તેવું આપ માનો છો ?

જ: ગાંધીજીએ સૂચવેલાં રચનાત્મક કાર્યક્રમો ભારતમાં મોટા પાયા પર શરૂ થાય તે પહેલાં જ તેમનું અવસાન થયું. મને લાગે છે કે ગાંધીજીની દ્રષ્ટિએ રચનાત્મક કાર્યક્રમોનું જે મહત્વ હતું, તેનો વાસ્તવિક રીતે ગંભીરતાથી અમલ થયો નથી. આથી ગાંધીજી કદાચ હયાત હોત, તો એમણે આવાં રચનાત્મક કાર્યો માટે જે સંઘર્ષ કર્યો હતો, તેવાં જ કાર્યો- જેવાં કે ગ્રામ-સ્વરાજ, સ્વદેશીના, મહિલા તથા હરિજનોધ્ધાર વિ. માટે આજે પણ 'સત્યાગ્રહ' જેવાં પવિત્ર સાધનનો ઉપયોગ કર્યો હોત. કે જેનો આજકાલ તંદુરસ્ત સાધન તરીકે પ્રયોગ થતો જોવા મળતો નથી.

પ્ર: ગાંધી વિષયક દસ્તાવેજોની વૈજ્ઞાનિક પધ્ધતિએ જાળવણી કરવામાં આપનું કેન્દ્ર કઇ રીતે મદદરૂપ થઇ શકે ?

જ: હા, અમારી પ્રવૃત્તિના એક ભાગરૂપે અમે ગાંધીજીનાં ફોટોગ્રાફસ અને ફિલ્મો, કે જેનાં અસ્તિત્વ પર ખતરો હોય તેને સાચવવાનું કામ પણ કરીએ છીએ. સામાન્ય રીતે એવું જોવા મળે છે કે જે વ્યક્તિઓ પાસે ગાંધીજી વિષયક પત્રો, તસવીરો કે અન્ય સાહિત્ય હોય તો તેઓ તેને કોઇ સંગ્રહસ્થાનને તેની જાળવણી માટે આપવા તૈયાર નથી થતાં. તે સ્વાભાવિક ક્રમ છે, કારણ કે આવી ચીજો તેમના માટે એક સંવેદનાત્મક બાબત બને છે. આથી અમે ભારતની મુલાકાતો લઇ આવી દસ્તાવેજી ચીજોને વૈજ્ઞાનિક રીતે કઇ પધ્ધતિએ જાળવવી એ જણાવીએ છીએ. કોઇપણ ખર્ચ લીધા વગર તેને સાચવી રાખવાની પ્રક્રિયા કરી આપીએ છીએ. આ યોજના દ્વારા ગાંધીજીના ફોટો અને ફિલ્મની જાળવણી થઇ શકશે. જેની એક જ જગ્યાએ નોંધણી (રજીસ્ટ્રેશન) થઇ શકે છે કે જે કોમ્પ્યુટરાઇઝ્ડ છે અને ભાવિ પેઢીને તે ઉપલબ્ધ હશે.

આ પ્રકારે જાળવેલું સાહિત્ય ભાવિ પેઢીને ગાંધી વિચાર દર્શનનાં યોગ્ય રીતે અભ્યાસી થવામાં મદદરૂપ થશે. આથી ભારતની પ્રજાને મારી વિનંતી છે કે તેઓએ આવાં દસ્તાવેજોની નોંધણી તથા જાળવણી માટે અમારી મદદની જરૂર પડે તો આ સાથે આપેલા સરનામે સંપર્ક સાધે. આ બાબતમાં અમારી સેવા વિના મૂલ્યની હશે. તેમજ તેમની પાસેના ફોટાની નવી સારી નેગેટીવ, ફિલ્મ હોય તો તેની વિડીઓ કેસેટ એ અન્ય બાબતો પરત કરીશું.

પ્ર: આપ ભારતમાં ઘણો સમય વિતાવો છો, આ દરમિયાનની તમારી પ્રવૃત્તિ વિષે કહેશો ?

જ: હું ભારતમાં સામાન્ય રીતે વર્ષમાં ચાર મહિના ગાળું છું. જેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ મહાત્મા ગાંધીના પરિવારના સભ્યો તેમજ અનુયાયીઓને મળવાનો તેમ જ સ્થાનિક ગાંધીયન સંસ્થાઓ સાથેના સંબંધો ગાઢ બનાવવાનો છે. આ સંસ્થાઓની યોજનાઓના અભ્યાસ દ્વારા હું જર્મનીનના અમારા કાર્યો માટે સામગ્રી એકઠી કરું છું. સ્થાનિક મિત્રોના સહકારથી મેં 'બાપુ- મારી નજરે' ચિત્ર-સ્પર્ધાનું દશ-વર્ષિય આયોજન કર્યું છે. જે પાંચમાં ધોરણથી યુનિ.- કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓ માટેની રનીંગ ચિત્ર સ્પર્ધા છે. એ અન્તર્ગત બીજી ચિત્ર-સ્પર્ધા રાજકોટમાં રાષ્ટ્રીયશાળા ખાતે ૧૫મી ફેબ્રુ.એ તથા અમરેલીમાં ૧૬મી ફેબ્રુ.એ યોજાશે.

પ્ર: આપની ભાવિ યોજનાઓ વિષે જણાવશો ?

જ: 'ગાંધી- મારી નજરે' ચિત્ર-સ્પર્ધાને 'શંકર્સ ડ્રોઇંગ કોમ્પીટીશન'ની માફક રાજયકક્ષા કે રાષ્ટ્રીયકક્ષાની બનાવવાની ઇચ્છા છે. નાના બાળકો અને યુવા વિદ્યાર્થીઓને ગાંધીજીના જીવન કાર્ય વિષે જાણતા-રસ લેતાં કરવા અને પ્રેરણા આપવા તથા આજના યુગમાં તેનું મહત્વ સમજાવવા માટે ચિત્રકળાનું માધ્યમ અમને ગમે છે. જે પશ્ચિમના અમારા બાળકો- વિદ્યાર્થીઓને પણ ગાંધીજીના જીવન-કાર્યોનાં સંપર્કમાં લાવે છે, કેમ કે સ્પર્ધામાં પ્રાપ્ત ચિત્રો જર્મની, ઇંગ્લેન્ડ, અમેરિકા અને અન્ય દેશોમાં, ચિત્ર દોરનાર વિદ્યાર્થીના સમવયસ્ક વિદ્યાર્થીઓને આપવામાં અને એ દ્વારા બંને વિદ્યાર્થીઓ આપસમાં પત્ર-મૈત્રી કેળવીને ગાંધીજી ઉપરાંત જે- તે દેશની સંસ્કૃતિ, ફોટોગ્રાફસ, વિચારોનું આદાન-પ્રદાન કરે, તેવી યોજના છે.

રાજકોટમાં 'ગાંધી રિસોર્સ અને એજયુકેશન સેન્ટર'ની રાષ્ટ્રીયશાળા ખાતે સ્થાપના કરવાની કાર્યવાહી ચાલુ છે, જેનું મુખ્ય કાર્ય, ગાંધી ઇન્ફર્મેશન સેન્ટર (જર્મની)ના સહયોગથી ચિત્ર-સ્પર્ધાનું આયોજન કરવાનું રહેશે. મુંબઇમાં 'ગાંધી સર્વિસ'ની સ્થાપના કરવામાં હું મદદ કરી રહ્યો છું. જે ગાંધીજીના ફોટોગ્રાફસની શોધ, તેની જાળવણી તેમ જ લોકો સમક્ષ ઉપલબ્ધ કરવાનું કામ કરશે.

હાલમાં હું પોરબંદરથી દિલ્હી સુધીની ચાર મહિનાની 'ઇન્ટરનેશનલ ગાંધી મેમોરીઅલ બાયસિકલ ટૂર'નું આયોજન કરી રહ્યો છું. જે ગાંધીજીની ૧૨૫મી જન્મ જયંતિએ, એટલે કે ૨ ઓકટોબર. ૧૯૯૪ થી શરૂ થશે.

છેલ્લાં દસ વર્ષથી શરૂ કરેલાં મારાં આ કાર્ય વિષે મને ઉજળી આશા છે. ગાંધીજીએ કહ્યું છે 'એવી દરેક સાચી મિત્રતા વડે રચાયેલા પાયા પર જ વિશ્વશાંતિની ઇમારત ખડી રહી શકે.'

આવો..

અને સુંદર વિશ્વ બનાવવાના અમારા પ્રયત્નોમાં સહકાર આપો.

આભાર !

સંપર્ક માટેના સરનામા નીચે આપેલ છે.

(૧) ભારતમાં : શ્રી યોગેશભાઇ ગોડા ૩૬, રાષ્ટ્રીયશાળા, રાજકોટ-૩૬૦૦૦૨, ગુજરાત (ભારત)

(૨) જર્મનીમાં : PETER RUHE- GANDHI INFORMATION ZENTRUM OFFENBACHER STRASSE 5 D-1000- BERLIN-33 GERMANY